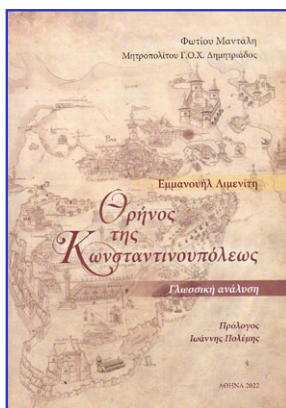

Βιβλιοπαρουσίασις

Φωτίου Μαντάλη
Μητροπολίτου Γ.Ο.Χ. Δημητριάδος

Θρήνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως
Ἐμμανουήλ Λιμενίτη
Γλωσσική ἀνάλυση

Πρόλογος: Ἰωάννης Πολέμης.
Ἐκδόσεις: «Ἐπτάλοφος».
Ἐκδοση Β΄, Ἀθήνα, 2022.
Σελίδες: 224. **Σχήμα:** 17 x 24 ἐκ.

Μεταπτυχιακή Διατριβὴ στὸ Ἀνοικτὸ Πανεπιστήμιο Κύπρου, κατατεθειμένη τὸ 2019 καὶ ἀναθεωρημένη γιὰ τὴν παροῦσα ἔντυπη ἔκδοση, ἐμπλουτισμένη μὲ πρόλογο τοῦ Καθηγητῆ Βυζαντινῆς Φιλολογίας στὸ ΕΚΠΑ κ. Ἰωάννη Πολέμη, σημείωμα τοῦ συγγραφέως καὶ ἓνα ἐπιπλέον παράρτημα μὲ τὸ μοναδικὸ σωζόμενο χειρόγραφο τοῦ ποιήματος.

* * *

Προλογικὸ σημείωμα

Ὁ Ἐμμανουήλ Λιμενίτης, ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς συγγραφεῖς κειμένων τῆς δημῶδους μεσαιωνικῆς γραμματείας στὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα, εἶναι περισσότερο γνωστὸς γιὰ τὸ στιχούργημά του ποὺ περιγράφει τὴν ἐπιδημία ποὺ ξέσπασε στὴν Ρόδο τὸ 1498. **Οἱ** ρεαλιστικὲς περιγραφὲς τοῦ κειμένου ἐναλλάσσονται μὲ τὸν θρηνο γιὰ τὰ δεινὰ τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς προτροπὲς γιὰ τὴν ἠθικὴ βελτίωση τῶν πασχόντων, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμη του, εἶναι

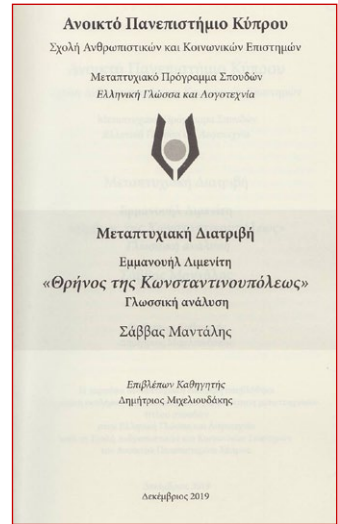
ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ καμφθεῖ ὁ Δημοιουργὸς καὶ νὰ πάψει νὰ τιμωρεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

Τὸ κείμενο ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν G. Wagner τὸ 1870, λίγο ἀργότερα ξαναεκδόθηκε ἀπὸ τὸν E. Legrand, ἐνῶ πρόσφατα (2015) τὸ κείμενο ἐπανεκδόθηκε ἀπὸ τὸν G. S. Herrich.

Ὁ Λιμενίτης ἔχει γράψει κι ἄλλα δύο ποιήματα, μιὰ ἐκτενῆ παραλλαγή τῆς Ἱστορίας τοῦ Βελισάριου κι ἕνα στιχούργημα γιὰ τὴν Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453.

Ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Δημητριάδος (Γ.Ο.Χ.) κ. Φώτιος μᾶς δίνει μιὰ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία γιὰ τὸ ποίημα γιὰ τὴν Ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ποὺ εἶναι ἴσως τὸ πιὸ συγκινητικὸ ἔργο τοῦ Λιμενίτη. Τὸ στιχούργημα συνδυάζει τὴν περιγραφή μὲ τὸν θρηνο γιὰ τὸ συγκλονιστικὸ γεγονός. Ἄν καὶ φιλενωτικός, ὁ Λιμενίτης δὲν μπορεῖ νὰ μείνει ἀμέτοχος στὴν συμφορὰ ποὺ ἄγγιξε ὀλόκληρο τὸν Ἑλληνισμό κι ἀφήνει τὰ συναισθήματά του νὰ ἐκδηλωθοῦν μὲ ὅλη τους τὴν ἔνταση. Μὲ τὴν ἐργασία αὐτὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου δὲν ἀναδεικνύονται μόνο οἱ ἀξιοπρόσεκτες λογοτεχνικὲς ἀρετὲς ἐνὸς πολὺ σημαντικοῦ δημῶδους κειμένου τῆς μεσαιωνικῆς γραμματείας μας, ἀλλὰ παρὰλληλα ἀνασυντίθεται ἡ ἱστορία τῆς φραγκοκρατούμενης Ρόδου στὰ τέλη τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα, ἡ ὁποία βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν.

Ὁ σεβασμιώτατος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀντιπρόσωπος τῆς νεότερης γενιᾶς τῶν λόγιων καὶ δραστήριων ἱεραρχῶν τοῦ πατρίου ἐορτολογίου, ὅπωςδῆποτε συνέβαλε σημαντικὰ στὴν δι-ερεῦνηση τῶν περιστατικῶν ποὺ ὀδήγησαν στὴν σύνθεση τοῦ ποιήματος τοῦ Λιμενίτη, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ ἔργο του θὰ βρεῖ τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀξίζει στὴ βιβλιογραφία ὄχι μόνο γιὰ τὸν Λιμενίτη, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα γιὰ τὴ Ρόδο τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ δέκατου πέμπτου αἰῶνα, πρὶν πέσει κι αὐτὴ στὸν ζυγὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἡ παρούσα Μεταπτυχιακὴ Διατριβὴ ὑποβλήθηκε πρὸς μερικὴ ἐκπλήρωση τῶν ἀπαιτήσεων γιὰ ἀπόκτηση μεταπτυχιακοῦ τίτλου σπουδῶν στὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ Λογοτεχνία ἀπὸ τὴ Σχολὴ Ἀνθρωπιστικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἀνοικτοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου

Εὐχόμεσθε εἰλικρινὰ νὰ διευρύνει ὁ Σεβασμιώτατος τὶς ἔρευνές του γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία τοῦ νησιοῦ του, τὴν ὁποία γνωρίζει τόσο καλά, καὶ νὰ μᾶς δώσει στὸ μέλλον καὶ ἄλλα ἀξιόλογα δείγματα τῆς ἐνασχόλησής του μὲ τὰ θέματα αὐτά. **Τοῦ** ἀξίζουν πράγματι θερμὰ συγχαρητήρια.

*Ἰωάννης Πολέμης
Καθηγητὴς Βυζαντινῆς Φιλολογίας ΕΚΠΑ*

* * *

Σημείωμα τοῦ συγγραφέως

Γιὰ τὴν παροῦσα ἔκδοση, ἡ Μεταπτυχιακὴ Διατριβὴ ἀναθεωρήθηκε γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν διόρθωση τυχόν παραοραμάτων. **Ἔγιναν** μόνο κάποιες μικρὲς συμπληρώσεις: στὸ τέλος τῆς ἐνότητας 2.1 (σελ. 41), στὴν ἐνότητα 3.1 (σελ. 52), στὸν Ἐπίλογο (σελ. 115, ὑποσημείωση) καὶ στὴν Βιβλιογραφία (σελ. 222). **Ἐυχαριστῶ** θερμῶς τὸν Καθηγητὴ Βυζαντινῆς Φιλολογίας τοῦ ΕΚΠΑ κ. Ἰωάννη Πολέμη γιὰ τὸν προλογισμὸ τῆς παρουσίας ἔντυπης ἐκδόσεως.

Παραδίδοντας στὴν δημοσιότητα τὴν μελέτη αὐτὴ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ συμπατριώτου μου Ἐμμανουὴλ Λιμενίτη, ἐπισημαίνω ἀπλῶς ὅτι εὐτυχῶς δὲν πραγματοποιήθηκε ἡ ἐπιθυμία του νὰ γίνει σταυροφορία ἀπὸ τοὺς Φράγκους γιὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. **Ἄν** γινόταν αὐτό, ἀπλῶς ἡ Τουρκοκρατία θὰ εἶχε ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ μία νέα Φραγκοκρατία. **Ὁ** ἐξουνιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων θὰ εἶχε συντελεσθεῖ καὶ τὸ Γένος μας θὰ εἶχε χαθεῖ γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία.

Οἱ Ἕλληνες, ὅπως ὁ Λιμενίτης, γιὰ αἰῶνες ἔτρεφαν ψευδεῖς ἐλπίδες γιὰ βοήθεια ἀπὸ τὴ Δύση. **Ἀρρησαν** πολὺ νὰ κατανοήσουν, ὅτι οἱ Φράγκοι δὲν ἐπεδίωκαν τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν κατάκτησή της γιὰ λογαριασμὸ τους. **Αὐτὸ** ποὺ μισοῦσαν περισσότερο ἦταν ἡ ἰδέα τῆς ἀνασυστάσεως τῆς Ρωμαϊκῆς (ἐλληνικῆς) Αὐτοκρατορίας (Μεταλληνὸς 1988: 93).

Μόνον ὅταν κατενόησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ στηριχθοῦν στὶς δικές τους δυνάμεις, πρὶν 200 χρόνια, μπόρεσαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐλευθερωθοῦν. **Ἄν** καὶ δὲν κατάφεραν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Κωνσταντινούπολη, ἐλευθέρωσαν πάντως αὐτὸ ποὺ σήμερα ἀποτελεῖ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, ποὺ μὲ λίγη φαντασία μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ μία Κωνσταντινούπολη μὲ τριγωνικὸ σχῆμα σὲ μεγάλο μέγεθος, μὲ τὶς δύο πλευρές του νὰ βρέχον-

ται ἀπὸ τὴν θάλασσα (Αἰγαῖο καὶ Ἰόνιο) καὶ τὴν τρίτη νὰ ἀποτελεῖ τὰ χερσαῖα σύνορά μας, στὴ θέση τῶν θεοδοσιανῶν τειχῶν. **Σ**τὴ θέση τῆς ἀλυσίδας ποὺ προστάτευε τὸν Κεράτιο κόλπο, ἔμεῖς σήμερα ἔχουμε τὴν ἀλυσίδα τῶν νησιῶν ποὺ προστατεύουν τὸ Αἰγαῖο πέλαγος. **Κ**αὶ

σήμερα ὁμως τελοῦμε ὑπὸ πολιορκία. **Κ**αὶ σήμερα ὑπάρχουν ἑνωτικοί - ἀνθενωτικοί. **Κ**αὶ σήμερα πολλοὶ ἀναμένουν βοήθεια ἀπὸ τὴν Δύση, ὅπως κάποτε ὁ Λιμενίτης. **Ἄ**ς ἐλπίσουμε ὅτι τὰ λάθη τοῦ παρελθόντος θὰ μᾶς γίνουν μαθήματα γιὰ τὸ παρόν.

*Δαφνί, Ἰούλιος 2021
† Ὁ Δημητριάδος Φώτιος*

* * *

Περίληψη

Ὁ «Θρηῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ἀποτελεῖται ἀπὸ 1.045 στίχους, γράφτηκε κατὰ προσέγγιση τὸ ἔτος 1454, ἓνα ἔτος περὶπου μετὰ τὴν Ἄλωση καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο μίας σειρᾶς λογοτεχνικῶν ἔργων μὲ τὸ θέμα αὐτό. **Ὁ** Ρόδιος ποιητὴς Ἐμμανουὴλ Λιμενίτης, γιὸς τοῦ Γεωργίου ἢ Γεωργιλλᾶ (Γεωργηλλᾶ), ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύεται ὅτι ἦταν ὁ δημιουργὸς του, θεωρεῖται ὅτι ὑπῆρξε κατάσκοπος τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρόδου καὶ εἶχε ταξιδέψει σὲ διάφορα Ὀθωμανοκρατούμενα τότε μέρη τῶν Βαλκανίων.

Στὸ ποίημά του καταγράφει πλούσιες πληροφορίες γιὰ τὰ μέρη ποὺ εἶχε ἐπισκεφθεῖ, τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ τους καὶ τοὺς χριστιανοὺς κατοικοὺς τους, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ παρακινήσει τοὺς λαοὺς τῆς Δύσης σὲ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἀὐτὸ τὸ κάνει χρησιμοποιώντας μίαν μικτὴ γλῶσσα, μὲ βάση τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ 15^{ου} αἰῶνα, ἐμπλουτισμένη μὲ λόγιες ἐκφράσεις, μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ροδιακὸ ἰδίωμα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἰδιολεκτικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συγγραφέα.

Ὁ στόχος τῆς ἐργασίας αὐτῆς συνίσταται στὸν συστηματικὸ ἑντοπισμὸ καὶ τὴν ἀξιολόγηση ὅλων αὐτῶν τῶν ἰδιαίτερων γλωσσικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ποιήματος.

* * *

Περιεχόμενα

1. **Εἰσαγωγή.**
  - 1.1 Οἱ Συνθήκες Συγγραφῆς τοῦ Ποιήματος.
  - 1.2 Χρόνος Συγγραφῆς.
  - 1.3 Ὁ Ποιητής.
  - 1.4 Ἡ Γλῶσσα τοῦ Ποιήματος.
  - 1.5 Τὸ Κείμενο.
  - 1.6 Ὅμοιότητα μὲ Ἄλλα Ποιήματα.
  - 1.7 Τόπος Συγγραφῆς.
  - 1.8 Σκοπός, Ὑπόθεση, Μεθοδολογία καὶ Δομὴ τῆς Μεταπτυχιακῆς Διατριβῆς.
2. **Ἡ Ταυτότητα τοῦ Ποιητῆ.**
  - 2.1 Τὰ στοιχεῖα τοῦ Ποιητῆ.
  - 2.2 Διαφορὲς καὶ Ὅμοιότητες τῶν Ποιημάτων.
  - 2.3 Ἡ Αποκωδικοποίηση τῆς Κρυπτοσφραγίδας.
3. **Λόγια Χαρακτηριστικά.**
  - 3.1 Ἐκκλησιαστικὰ λεκτικὰ χαρακτηριστικά.
  - 3.2 Ἀρχαϊσμοί.
    - 3.2.1 Φωνολογία καὶ Ὄρθογραφία.
    - 3.2.2 Μορφολογία.
    - 3.2.3 Παραγωγή.
    - 3.2.4 Λεξιλόγιο.
4. **Ἰδιολεκτικὰ Χαρακτηριστικά.**
  - 4.1 Παρασύνθετα.
  - 4.2 Δάνειες Λέξεις, Ἐθωνύμια - Τοπωνύμια.
    - 4.2.1 Λέξεις μὲ Ξένη Προέλευση.
    - 4.2.2 Ἐθωνύμια - Τοπωνύμια.
  - 4.3 Σπάνιες Λέξεις καὶ Ἐκφράσεις.
5. **Ἰδιωματικὰ Χαρακτηριστικά.**
  - 5.1 Φωνητικά - Φωνολογικά.
    - 5.1.1 Μακρὰ σύμφωνα.
    - 5.1.2 Ἀφομοίωση «(ν)dζ» σὲ «ζζ».

- 5.1.3 **Α**ποβολή μεσοφωνηεντικοῦ «-γ-».
- 5.1.4 **Α**νομοίωση «ρθ» σὲ «ρτ».
- 5.1.5 **Α**νομοίωση «ἀπ'» σὲ «ἀφ'» πρὶν ἀπὸ τὸ «τ-» τοῦ ἄρθρου.
- 5.1.6 **Τ**ροπὴ ἀρκτικοῦ «b-», «g-» σὲ «π-», «k-».
- 5.1.7 **Ἐ**νθεση «-γ-» σὲ ρηματικές καταλήξεις.
- 5.1.8 **Τ**ελικὸ «-ν» σὲ ὀνοματικές καταλήξεις.
- 5.1.9 **Τ**ελικὸ «-ν» σὲ ρηματικές καταλήξεις.
- 5.1.10 **Α**πουσία τοῦ τελικοῦ «-ς» σὲ ὀνοματικές καταλήξεις.
- 5.2 **Μ**ορφολορικὰ καὶ Συντακτικά.
- 5.2.1 **Χ**ρονικὴ αὔξηση.
- 5.2.2 **Ἐ**πίταξη τῶν ἀδυνάτων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας.
- 5.2.3 **Α**βεβαιότητα στὴν πτώση τοῦ ἔμμεσου καὶ τοῦ ἄμεσου ἀντικειμένου.
- 5.3 **Λ**εξικολογικά.
- 6 **Ἐπίλογος.**

Παράρτημα Α'

- Α** «Ὁ Θρηῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (Κείμενο).
- Α.1** **Τ**ίτλος (Μὲ εἰσαγωγικὲς σημειώσεις σὲ πεζὸ λόγο).
- Α.2** **Π**ρόλογος (1-31).
- Α.3** **Ἡ** Ἐξιστόρηση τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἄτυχου Αὐτοκράτορα (32-51).
- Α.4** **Ἡ** πολιτικοστρατιωτικὴ ἱστορία τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου ὡς τὴν Ἄλωση καὶ ἡ Κατάπτωση τοῦ Βυζαντίου (52-119).
- Α.5** **Ἡ** Ἄλωση καὶ οἱ Καταστροφές, οἱ Ἐπιπτώσεις καὶ οἱ Εὐθῦνες (120-246).
- Α.6** **Ἐ**κκλήσεις στὴν Χριστιανικὴ Εὐρώπη (247-611).
- Α.7** **Ἡ** Στρατηγικὴ Σημασία τῆς Πόλης, οἱ Κίνδυνοι ποὺ Διαγράφονται τώρα καὶ Πῶς Ἐξηγεῖται ἡ Ἐξάπλωση τῶν Ὄθωμανῶν (612-676).
- Α.8** **Ν**έες Ἐκκλήσεις στὴν Χριστιανικὴ Εὐρώπη, Στάθμιση τῶν Ἀδυναμιῶν τῶν Ὄθωμανῶν καὶ «Κατασκοπευτικές» πληροφορίες γιὰ τὴν Στρατιωτικὴ τους Ὁργάνωση / Διάταξη (677-820).

A.9 Αποστροφή στον Νεκρό Αυτοκράτορα. Ἡ Ἀρχὴ τοῦ Θρύλλου γιὰ τὸν «Ἐξαφανισμένο / Μαρμαρωμένο Βασιλιὰ» καὶ συμπέρασμα γιὰ τὰ αἷτια τῆς πτώσης τοῦ Βυζαντίου (821-836).

A.10 Ὁ Στόχος τοῦ Ποιήματος: Νέες Προειδοποιήσεις - Ἐκκλήσεις στοὺς Δυτικούς καὶ Ἰδίως στοὺς Βενετούς, Σχέδια Ἀντιτουρκικῆς Δράσης, Αἷτια καὶ Ἀφορμὲς τῆς Συγγραφῆς. Κρυπτογραφικὴ ἀναφορὰ στὸ Ὄνομα τοῦ Ποιητῆ (837-1045).

Παράρτημα Β'

«Ὁ Θρήνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως»
(Τὸ μοναδικὸ σωζόμενο χειρόγραφο).

Πηγές - Βιβλιογραφία

Πηγές.

Βιβλιογραφία.

